

Прохоренко Наталія

*Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна
(Україна, м. Харків)*

Інтелектуальна міграція в контексті національної безпеки України

З посиленням міждержавної, глобальної інтеграції та кооперації, все більш істотне місце займає міжнародна міграція. У рамках вивчення міграційних потоків збільшується роль дослідження проблеми міграції висококваліфікованих фахівців, так званого «відтіку мізків», що виник після Другої Світової війни, – для країн Європи, а в останнє десятиліття ХХ століття – для країн Східної Європи, у тому числі й України. Актуальність даного дослідження обумовлена тим, що для України проблема «відтіку мізків» є надзвичайно важливою, оскільки зі збільшенням потоків інтелектуальних мігрантів починають пригальмовуватися темпи розвитку окремих галузей економіки, освіти та держави, що створює загрозу національній безпеці. Проблемна ситуація дослідження полягає у тому, що інтелектуальна міграція як глобальне явище є загрозою індивідуальній, родинній й національній безпеці, оскільки йдеться про інтелектуальну власність держави.

Формування і розвиток наукових досліджень інтелектуальної міграції пов'язують з іменами таких російських і українських вчених, як О.О. Грудзінський, Л.І. Леденьова, І.О. Малаха, В.М. Ніколаєвський, Я.В. Петрова, Є.В. Тюрюканова та ін. Так, у своїх роботах О.О. Грудзінський розглядає міжнародну науково-технологічну співпрацю, її чинники, переваги та бар'єри, звертає увагу на можливість міждержавної кооперації без «відтіку мізків». Л.І. Леденьова описує відтік молодих спеціалістів та студентів, що навчаються за кордоном, розглядає сучасний етап «відпливу молодих умів» в контексті інтернаціоналізації освіти та глобалізації інтелектуальної еліти. В.М. Ніколаєвський свої роботи присвячує аналізу чинників,

факторів та викликів інтелектуальної міграції, також приділяє значну увагу наслідкам «відтіку мізків» та пов'язаний з ними проблемі соціальної безпеки держави. І.Г. Ушкалов та І.О. Малаха розглядають особливості процесу інтелектуальної міграції, пояснюють фактори, що сприяють «відтіку мізків», наслідки та основні концепції державної політики в даній сфері. Таким чином, феномен інтелектуальної міграції досліджували багато провідних вчених, проте проблема комплексного соціологічного вивчення чинників «відпливу умів» не має достатнього висвітлення у науковій літературі.

Вказуючи на загрозу безпеці, джерелом якої є інтелектуальна міграція, деякі вчені звертають увагу на витрати держави на навчання молодих фахівців, які залишаються не відшкодованими; на погіршення якості трудових ресурсів, збіднених відтоком.

В Україні з усіх загроз, що спричинює інтелектуальна міграція, найвиразніше виявилися загрози трьом аспектам національної безпеки. Перш за все, це зростаюче відставання України в технологічному розвитку. Однією з головних причин такого становища міжнародні експерти вважають зменшення інтелектуального потенціалу суспільства [1]. Також, хоча економічне зростання на даний час залежить від вдосконалення інформаційних технологій, в Україні обсяг інвестицій, що був спрямований на їх розвиток, вкрай малий [там же]. А оскільки в умовах кризи неможливий активний імпорт передових технологій, ситуація в області науково-технологічного розвитку взагалі стала критичною.

До загроз власне технологічної безпеки безпосередньо відносять загрози іншим видам безпеки, які можуть виникнути внаслідок "перенесення" за кордон інтелектуальної власності. Таке "перенесення" може здійснюватися на індивідуальному рівні в результаті «відтіку мізків» [2]. В той же час небезпечними виступають неконтрольовані контракти військових організацій. У даному випадку спостерігається протиріччя не лише між безпекою індивідів і військовою (оборонною) безпекою України, але й між короткостроковими економічними завданнями, які вирішуються відомствами, і довгостроковими цілями безпеки країни й міжнародного співтовариства.

Ще більш яскраво загрози національній безпеці, що витікають з еміграції, загострюються завдяки проблемі відтворення інтелектуальної еліти в цілому. До останнього часу проблема ефективного відтворення наукової еліти взагалі не ставилася. Лише недавно колишні формальні декларації про важливість наукової еліти змінилися глибшим розумінням її ролі як однієї з основних рушійних сил соціального прогресу [3, с. 15-16].

Але система підготовки і просування наукових кадрів, що існує в країні, не відповідає новим вимогам суспільства. Зокрема, соціальні й психологічні механізми визначення статусу вчених не включають особових ідентифікацій з такими невід'ємними характеристиками наукової еліти, як внесок у світову науку, науковий рейтинг публікацій в престижних, у тому числі міжнародних наукових виданнях і так далі. Але, якщо при визначенні статусу вченого ігноруються найважливіші об'єктивні показники його успішної особової самореалізації, то й справжня безпека його особистої гідності не може вважатися забезпеченою. І це залишається однією з причин виїзду з України в ту країну, де людина сподівається знайти визнання, адекватне її внеску в науку.

Підсумовуючи, можна сказати, що інтелектуальна міграція як глобальне явище є загрозою безпеці як індивідуальній, так і національній. В Україні з усіх загроз, що створюються інтелектуальною міграцією, найвиразніше виявилися загрози трьом аспектам національної безпеки. Перш за все, йдеться про всезростаюче відставання України в технологічному розвитку. По-друге, – це загроза "перенесення" за кордон інтелектуальної власності. І по-третє, – це проблема відтворення інтелектуальної еліти в цілому і наукових шкіл зокрема.

Література: 1. Кирчів А. Трудова міграція і національна безпека України. - Режим доступу: <http://www.ji-magazine.lviv.ua/kordon/migration/2004/kyrchiv07-10>; 2. Міграція і толерантність в Україні : Зб. ст./За ред. Я. Пилинського.— К.: Стило, 2007. — 191 с. – Режим доступу: <http://www.kennan.kiev.ua/kkp/content/publications/Migration.pdf>; 3. Ніколаєвський В.М. Наукова еліта: пошуки визначення / В.М.Ніколаєвський, В.В. Омельченко //Вісник ХНУ ім. В.Н.Каразіна. «Соціологічні дослідження сучасного суспільства: методологія, теорія, методи».- 2005.- С.14-19.